

The features of tax system in Ukraine are investigated. The main directions its modernization are determined. A tax policy of countries-members of the European Union is analyzed. The recommendations about reforming the national tax system in the context of Ukraine's integration into the European space are suggested.

Keywords: excise tax, European Union, integration, value added, tax system, income tax on enterprises.

УДК 336

Асист. М.В. Рубаха;

студ. О.Б. Нетак – Львівський НУ ім. Івана Франка

МОНІТОРИНГ ЧИННИКІВ ВПЛИВУ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ У ПОСТКРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Розглянуто основні групи чинників та методи їх аналізу з метою забезпечення моніторингу фінансової стійкості і платоспроможності. Визначено місце моніторингу чинників впливу на фінансову стійкість і платоспроможність у забезпеченні надійного фінансового стану підприємства.

Ключові слова: моніторинг, фінансова стійкість, платоспроможність.

Постановка проблеми. У посткризовий період, коли в національній економіці ще не має чітких сигналів, що криза завершена, продавці сировини і матеріалів перебувають у невизначеності під час формування ціни на свою продукцію, зміна податкового законодавства та інші чинники погіршує інвестиційний клімат, що призводить до дефіциту ресурсів для суб'єктів господарювання. Враховуючи це, підприємства задля забезпечення власної конкурентоспроможності і платоспроможності змінюють структуру капіталу та фінансовий стан. Така структура потребує теоретичного дослідження і практичного моніторингу з боку як науковців, так і підприємства. Визначення чинників впливу і виділення основних напрямів моніторингу зовнішнього середовища забезпечить фінансову стійкість і платоспроможність у процесі його діяльності.

Мета дослідження. Полягає у визначенні чинників і рівня їх впливу на фінансову стійкість і платоспроможність підприємства, а також з'ясування методів їх моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджували цю проблему такі зарубіжні вчені, як: Е. Дж. Долан, Р. Дж. Кемпбелл, Р.Л. Міллер, П.С. Роуз, Дж.Ф. Сінкі, Дж.К. Ван Хорн. Вони дослідили важливість фінансової стійкості та необхідність моніторингу фінансового стану підприємства. Окрім них, це питання розглянуто в працях таких науковців, як: Я.П. Альвера, В.Г. Ярве, В.Р. Банка, Л.Т. Гіляровська, Д.А. Єндовіцька, О.В. Ефімова, М.В. Кисельова, В.В. Ковальова, Н.П. Любушин, А.Д. Шеремета, Р.С. Сайфулін, В.Г. Артеменко, І.О. Бланк, В.В. Ковальов, М.Н. Крейніна, Г.В. Савицької та ін.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо підходи до визначення сутності терміна "моніторинг". М.М. Ланда: "Моніторинг:

- 1) постійне спостереження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або початковим припущенням;

- 2) спостереження, оцінка і прогноз стану навколишнього середовища в зв'язку з господарською діяльністю людини" [8, с. 293].

Моніторинг – це система постійного спостереження за процесами і тенденціями, які відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищі з метою своєчасної оцінки виникаючих ситуацій [4, с. 89]. Суб'єктом моніторингу виступає керуюча система управління в особі їх працівників, які в межах обраної мети, цілей і пріоритетів бізнесу обирають методи моніторингу як внутрішнього, так і зовнішнього середовища. Як результат їх роботи керуюча система отримує певну інформацію і, виходячи з її характеру, приймає рішення – чи застосовувати різноманітні заходи впливу, чи ні. Наступна деталізація зв'язків між елементами системи моніторингу важлива і можлива лише за умови дослідження конкретної системи [5, с. 122].

Важливим є визначення груп суб'єктів, які несуть відповідальність за певний об'єкт моніторингу, причиною цього є те, що перша група суб'єктів визначає результативність моніторингу. Вони формують цілі, обирають відповідальних осіб за виконання конкретних процедур, визначають методику і технологію контролю, встановлюють форму звітності за виконані роботи. Суб'єкти другої групи лише виконують покладені на них завдання і звітують суб'єктам першої групи, які на основі отриманої інформації приймають управлінські рішення [5, с. 123].

Задля організації дослідження зовнішнього середовища, яке повинно забезпечити підвищення рівня ділової репутації та стійкості, створюється схема моніторингу, яка міститиме комплекс заходів, диференційованих за стадіями життєвого циклу підприємства й пов'язаних із визначенням цілей і завдань проведення моніторингу. Постійний процес моніторингу середовища дає змогу вчасно розробити заходи протидії на внутрішні і зовнішні загрози, що спричиняють зниження рівня фінансової стійкості і, як наслідок, платоспроможності [7].

Моніторинг впливу чинників зовнішнього середовища – це система спостереження, яка включає в себе комплекс, який, своєю чергою, складається зі спостережень, контролю, оцінки й прогнозу середовища як елемент впливу на господарську структуру. Під час моніторингу зовнішнього середовища об'єктом виступає усе зовнішнє середовище суб'єкта господарювання: стан і кон'юнктура ринку, нормативно-правова база, ділова культура, рівень технологічного розвитку тощо. На основі даних моніторингу формують інформацію щодо зміни та можливих напрямів змін основних показників життєдіяльності підприємства, опрацювання яких приводить систему керування до реалізації рішення покращення діяльності підприємства. Внаслідок виявлення недопустимого фінансового рівня і платоспроможності суб'єкта господарювання, варто реалізувати такі заходи:

- оптимізація руху фінансових ресурсів підприємства і пришвидшення обіговості дебіторської заборгованості;
- розроблення нової стійкої фінансової стратегії;
- розроблення і впровадження проектів перспективних і поточних фінансових планів, прогнозування балансу;

- розрахунок прогнозів з реалізації товарів і послуг і план інвестування, собівартості продукції тощо;
- визначення джерел фінансування фінансово-господарської діяльності;
- координація фінансових підрозділів підприємства [1, с. 85-86].

Внутрішні чинники – це компоненти, що залежать від внутрішньої структури організації та підлягають управлінню з боку підприємства. Крім поділу чинників фінансової стійкості на внутрішні та зовнішні, можемо виділити й інші критерії їх класифікації (табл. 1).

Табл. 1. Класифікація чинників впливу на фінансову стійкість і платоспроможність підприємства [2, с. 222]

Ознака	Класифікація
За місцем виникнення	зовнішні
	внутрішні
За важливістю результату	основні
	другорядні
За структурою	прості
	складні
За масштабом впливу	одноосібні
	багатоосібні
За можливістю прогнозування	прогнозовані
	умовно прогнозовані
За ступенем впливу на діяльність підприємства	негативні
	нульові
	позитивні
	динамічні
За часом	короткочасні
	періодичні
	постійні
За ймовірністю реалізації	високі
	середні
	малі

Для проведення аналізу впливу зовнішнього середовища на фінансову стійкість і платоспроможність суб'єкта господарювання варто використовувати методологію, яка складається з таких етапів, як [9, с. 119]:

1. Визначення чинників впливу зовнішнього середовища і виділення найважливіших елементів для дослідження.
2. Обрахунок нормативних значень і меж дослідження зовнішнього середовища.
3. Накопичення інформації, необхідної для здійснення дослідження.
4. Визначення методично-технологічно інструментарію дослідження.
5. Дослідження та формування висновків на основі отриманих результатів.

Для забезпечення фінансової стійкості суб'єкта господарювання необхідно так управляти цими чинниками, щоб нівелювати не активний вплив зовнішнього середовища. У ситуації, коли підприємство має стійку внутрішню структуру й об'ємні запаси, але зовнішнє середовище досить нестабільне, ефективними будуть дії зі застереженням зовнішніх загроз на ринку шляхом диверсифікації та модернізації бізнесу. Якщо господарююча одиниця має

більше слабких сторін, ніж сильних, доцільним є або зосередження на дуже вузькому сегменті ринку, або вихід із ринку. У наукових виданнях зовнішнє середовище виступає як багаторівнева структура різних елементів, які є за межами суб'єкта господарювання проте різним чином впливають на його діяльність. Також виділяють і різні методи аналізу зовнішнього середовища.

Оскільки з різних причин виникають чинники, що впливають на фінансову стійкість і платоспроможність, то при визначенні методів управління ними необхідно це врахувати. Якщо зовнішні чинники, що впливають на фінансову стійкість, викликані дією об'єктивних економічних законів і майже не залежать від діяльності підприємства, то внутрішнім чинникам властивий високий рівень керованості, а характер їх зміни не опосередковано залежить від організації роботи самого суб'єкта господарювання. Таким чином, вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на фінансову стійкість підприємства буває різним, яким необхідно і можливо управляти в певних межах [6, с. 358].

Зовнішні чинники впливу в більшості випадків не підлягають регулюванню зі сторони керівників певного підприємства задля забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності. Для структурування зовнішнього середовища доцільно використати методіку Т.Е.М.Р.Л.Е.С. (Technology, Economics, Market, Politics, Laws, Ecology, Society) [3]. Основні чинники зовнішнього середовища та їх групування за цієї методикою наведено в табл. 2.

Чинники 1 рівня – це базові або основні чинники, які виникають через дію чинників нижчого рівня (2 і 3 рівень), також через взаємодію зі системою виступають генератором дрібних чинників. До базових чинників можна віднести: фазу економічного розвитку системи; стадію життєвого циклу підприємства.

Фаза економічного циклу розвитку економічної системи є базовим зовнішнім чинником, що впливає на фінансову стійкість і платоспроможність підприємства. Залежно від фази економічного розвитку системи, будуть різними темпи реалізації продукції, виробництва, їх співвідношення, рівень інвестицій підприємства у товарні запаси, доходів підприємства та населення.

Так, у сучасному посткризовому становищі України, коли темпи реалізації продукції ще не досягнули докризового обсягу і відрізняються від темпів її виробництва, підприємства, оцінюючи наявні ризики, не здійснюють інвестування і не залучають інвестицій для зміщення виробничих потужностей. Отже, ліквідність підприємств та їх платоспроможність залишається на низькому рівні, що неодмінно негативно позначиться на фінансовій стійкості підприємства.

Другим базовим чинником 1 рівня виступає стадія життєвого циклу підприємства. На рівні суб'єкта господарювання важливо приділяти увагу з'ясуванню стадії, на якій перебуває підприємство, оскільки специфіка кожної окремої стадії розвитку підприємства буде визначати його слабкі і сильні сторони можливості до збільшення обсягів виробництва і реалізації товарів, робіт чи послуг, що, своєю чергою, дає змогу прогнозувати фінансові результати діяльності. Також варто відзначити, що визначення стадії життєвого циклу дає змогу визначити, які джерела коштів раціональніше використовувати

вати, цим самим підтримати належний рівень платоспроможності і фінансової стійкості.

Табл. 2. Основні чинники зовнішнього середовища за методикою

Група чинників	Основні чинники групи	Напрямок аналізу чинників
Економічно-соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - темпи розвитку національної економіки; - рівень галузево-регіонального розвитку; - динаміка і кон'юнктура ринку; - темп інфляції; - рівень безробіття; - державна політика у питаннях формування ціноутворення та розміру мінімальної заробітної плати; - швидкість зростання доходів громадян; - рівень та динаміка освіти та культури населення; - чисельність та структура населення. 	<ul style="list-style-type: none"> - оцінка попиту і пропозиції на цільовому ринку; - чутливість підприємства до вартості позикового капіталу; - аналіз тенденцій фондового та валютного ринку; - оцінка внутрішньогалузевої конкуренції; - опрацювання статистичних даних країни задля оцінки макроекономічних показників (рівень безробіття, рівень зайнятості, ВВП, ВНР тощо); - вплив структури населення на діяльність суб'єкта господарювання.
Ситуаційно-політичні	<ul style="list-style-type: none"> - політична ситуація; - рівень політичної стабільності; - рівень корупції; - адміністративні перешкоди; - система забезпечення і охорони прав власності. 	<ul style="list-style-type: none"> - очікування рішень посадових осіб; - вплив реформ та програм уряду на діяльність підприємства; - оцінка політичних змін у країні.
Нормативно-правові	<ul style="list-style-type: none"> - нормативно-правове забезпечення у сфері трудових відносин та динаміка їх змін; - нормативно-правові акти у питаннях регулювання господарської діяльності; - законодавство в сфері оподаткування. 	<ul style="list-style-type: none"> - дослідження змін і тенденцій, як на рівні держави, так і на місцевому рівні, які прямо чи опосередковано можуть вплинути на діяльність підприємства; - оцінка впливу чинного законодавства на рівень конкуренції на ринку.
Технологічні	<ul style="list-style-type: none"> - розвиток нових технологій та можливість їх запровадження на підприємстві; - новітні стандарти техніки та обладнання. 	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз можливостей підприємства вводити у виробничий процес новітні технології; - оцінка можливості запровадження нових методів отримання, зберігання та оброблення інформації.
Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> - нормативно-правове забезпечення та стандарти у сфері охорони здоров'я та екологічної безпеки. 	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз впливу підприємства на екологію регіону; - оцінка діяльності конкурентів в екологічній сфері.

Джерело: розроблено автором.

Чинники 2 рівня – похідні. Виникають через дію здебільшого базових чинників, до них належать: рівень доходів населення; демографічну ситуація; податкову політику держави; соціально-економічну політику держави; гро-

шово-кредитну політику НБУ; стратегію управління обсягами діяльності; загальний рівень стабільності; обрану стратегію управління активами; обрану стратегію управління капіталом; обрану стратегію управління грошовими потоками.

Чинники 2 рівня бувають як і внутрішніми, так зовнішніми.

Зовнішні чинники 2 рівня – це чинники що виникають на рівні національної економіки, до них відносять державну політику у всіх сферах (соціально-економічна, податкова, фіскальна, монетарна, амортизаційна тощо). Від характеру державного регулювання і економічної фази залежить вплив на деталізуючі чинники. До внутрішніх похідних чинників другого рівня, що забезпечують фінансову стійкість, належать стратегія управління обсягами діяльності підприємства, політика управління його активами, власним і позиковим капіталом.

Розроблена стратегія передбачає загальну потребу в активах, їх оптимальну структуру при одночасному визначенні джерел фінансування цієї потреби та оптимізації структури капіталу, що, своєю чергою, є гарантом досягнення ефективної пропорційності між коефіцієнтом фінансової рентабельності та коефіцієнтом фінансової стійкості підприємства, оскільки це один із чинників, який сприяє максимізації його ринкової вартості.

Однією з умов забезпечення фінансової стійкості і платоспроможності суб'єкта господарювання є досягнення такого рівня виторгу, який дасть змогу контрагентам, державі й працівникам, отримання прибутку для наповнення резервних фондів і виплати дивідендів. Отже, прибуток одних основних результатів діяльності підприємства, який в майбутньому може забезпечити йому належну фінансову стійкість і платоспроможність.

Варто зауважити, що величина чистого прибутку підприємства залежить від багатьох чинників. Одним із найважливіших з них є структура фінансових ресурсів. Оскільки лише власних коштів не достатньо для реалізації великих інвестиційних проектів підприємств, необхідно залучати позикові кошти на фінансових ринках. У певних відношеннях до власних коштів і при належній процентній ставці позиковий капітал дає змогу збільшити рентабельність власного капіталу, але при істотній частці позикових коштів у структурі джерел фінансування підприємство втрачає істотну частку прибутку на оплату процентних платежів і кредитів. Внаслідок невдалого співвідношення позикових і власних коштів підприємство може втратити фінансову стійкість і можливість здійснювати оплату платежів. Тому досить важливо обрати оптимальну структуру капіталу.

Чинники 3 рівня є деталізуючими. Дають можливість з'ясувати механізм впливу похідних чинників на фінансово-господарський стан суб'єкта господарювання. До них належать: рівень конкурентних переваг і недоліків; рівень інфляційних процесів у державі; склад та структуру активів; стратегію управління власними коштами і позиковим капіталом; стратегію управління ризиком.

Вплив *зовнішніх чинників 3 рівня* на фінансову стійкість і платоспроможність залишається актуальним і в посткризовий період. Платоспроможність населення зростає досить низькими темпами, величина попиту не сти-

мулює до розширення діяльності підприємства. Дефіцит коштів з дохідних джерел спонукає підприємства, задля забезпечення розвитку, залучати додаткові джерела фінансування, цим самим впливати на фінансову стійкість.

Зовнішнім чинником третього рівня, що впливає на фінансову стійкість, є рівень інфляційних процесів у державі. Такий чинник зменшує платоспроможність підприємства в наступних періодах діяльності через зменшення купівельної спроможності отриманого прибутку. Загалом механізм впливу чинників можна візуально побачити на рисунку.

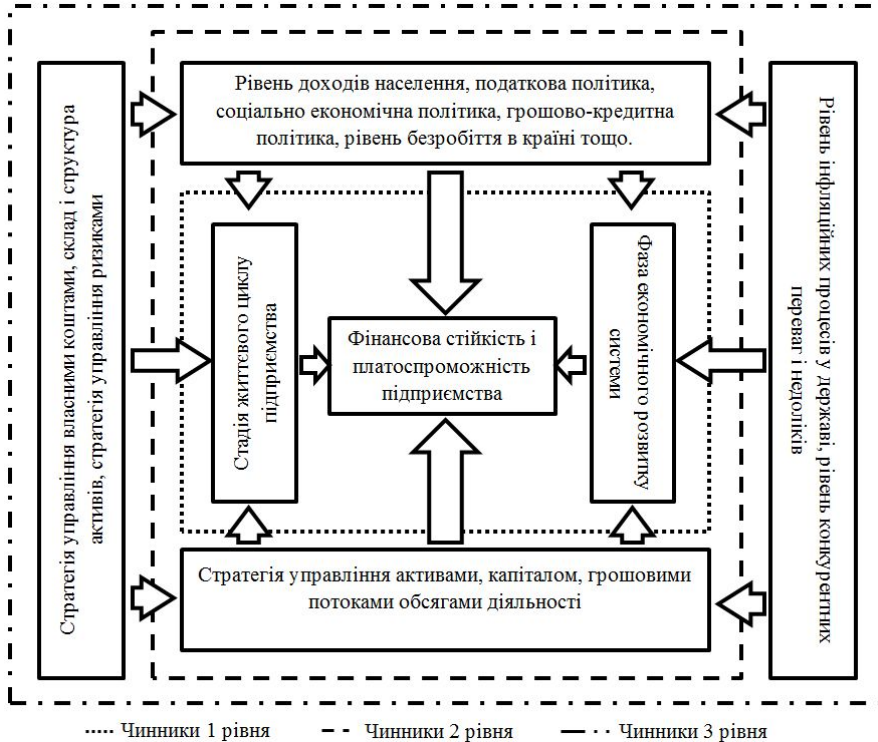

Рис. Чинники впливу на фінансову стійкість і платоспроможність підприємства (джерело: розроблено автором)

Це призводить до зниження обсягу власних фінансових ресурсів, які формуються за рахунок внутрішніх джерел. Зменшення власних фінансових ресурсів підприємств за стабільної чи зростаючої потреби в ресурсах зумовлює необхідність їх запозичення у значно більших обсягах, а це означає, що ціна на позикові ресурси зростатиме, ускладнюватиметься можливість їх використання для збільшення прибутковості власного капіталу, внаслідок чого зросте вартість капіталу підприємства. Все це в сукупності сприяє зниженню ринкової вартості підприємства.

Підприємство, як відкрита система та самостійний учасник ринкових відносин, має унікальну структуру внутрішнього та зовнішнього середовища,

тобто "зіштовхується" з унікальним, властивим тільки йому, набором чинників втрати фінансової стійкості і платоспроможності, притаманним конкретному сегменту ринку. Моніторинг чинників фінансової стійкості і платоспроможності дає змогу розробити унікальну, персональну систему управління чинниками втрати фінансової стійкості, що дасть змогу ідентифікувати основні чинники впливу на фінансову стійкість, визначити періодичність проведення моніторингу, оскільки моніторинг – це вартісний процес суб'єктивних, відповідальних за його проведення, та визначити результативність, ефективність таких дій.

Література

1. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городницька // Актуальні проблеми економіки : наук. екон. журнал. – 2008. – № 8(86). – С. 83-90.
2. Білик М.Д. Фінансовий аналіз : навч. посібн. / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмежицька. – К. : Вид-во КНЕУ, 2005. – 592 с.
3. Гершун А.М. Анализ внешней среды бизнеса. [Электронный ресурс]. – Доступный с http://www.cfin.ru/management/strategy/plan/t_e_m_p_l_e_s.shtml.
4. Кизим М.О. Оцінка і діагностика фінансової стійкості підприємства : монографія / М.О. Кизим, В.А. Забродський, В.А. Зінченко, Ю.С. Копчак. – Харків : Вид. дім "ІНЖЕК", 2003. – 144 с.
5. Кулик Ю. Місце моніторингу у функціонуванні бізнес-системи / Ю. Кулик // Галицький економічний вісник : зб. наук. праць. – 2010. – № 4(29). – С. 120-124.
6. Оспіщев В.І. Класифікація чинників впливу на фінансову стійкість підприємств / В.І. Оспіщев, І.В. Нагорна // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі і послуг : зб. наук. праць. / редкол.: О.І. Черевко (відпов. ред.) та ін. – Харків : Вид-во Харків. ДУ харчування та торгівлі. – 2009. – Вип. 2(10). – 694. – С. 218-223.
7. Родіонова О.В. Організаційна підтримка розвитку ділової репутації підприємства / О.В. Родіонова, С.О. Чех. [Електронний ресурс]. – Доступний з http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/Nvdu/2010_1/10rovdrp.htm
8. Ланда Н.М. Современный словарь иностранных слов / Н.М. Ланда, Д.В. Смыслов, Р.Г. Апресян, К.М. Черный. – М. : Из-во "Рус. яз.", 2000. – 742 с.
9. Тараненко О.О. Вплив зовнішнього середовища господарювання на економічну стійкість підприємства / О.О. Тараненко // Вісник Хмельницького національного університету : зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 4.2, т. 1. – С. 118-121.

Рубаха М.В., Нетак О.Б. Моніторинг факторів впливу на фінансову устійність і платіжеспособність отечественних суб'єктів господарювання в посткризисний період

Рассмотрены основные группы факторов и методы их анализа с целью обеспечения мониторинга финансовой устойчивости и платежеспособности. Определено место мониторинга факторов влияния на финансовую устойчивость и платежеспособность в обеспечении надежного финансового состояния предприятия.

Ключевые слова: мониторинг, финансовая устойчивость, платежеспособность.

Rubakha M.V., Netak O.B. Monitoring affects on financial stability and solvency of domestic entities in post-crisis period

The main groups and methods of the factors for a monitoring the financial stability and solvency are determined. The monitoring affects on financial stability and solvency to ensure the safe financial condition at the company.

Keywords: monitoring, financial stability, solvency.